

PIRMOSIOS ŽYDŲ ŽUDYNĖS

CHRISTOPHAS DIECKMANNAS, SAULIUS SUŽIEDĖLIS. KARO PRADŽIOJE VOKIEČIŲ INICIJUOTŲ ŽYDŲ POGROMŲ TIKSLAI

Iki šiol karo pradžioje surengti pogromai, turint galvoje vokiečių interesus, iš esmės interpretuojami kaip įžangą į numatytą visų Sovietų Sąjungos žydų išžudymą, tarsi būsimųjų nusikaltimų ženklas, kuris kaip tam tikras politinis psichologinis žudymo programos [pagal Heydrichą] prologas buvo nepaprastai svarbus. Raulis Hilbergas nurodo keletą priežasčių. Viena, „kiekvienas nužudytas žydas – tai mažiau darbo operatyvinėms grupėms“. Antra, vietinių gyventojų nežydų dalyvavimas pogromuose reiškė „galimybę apsiginti nuo galimų kaltintojų ir šantažuoti vietinius gyventojus“. Apie galbūt skirtingus saugumo policijos ir Vermachto interesus Hilbergas užsimena tik tarp kitko. Greičiausiai šių argumentų nepakanka. Kažin ar Vokietijos vadovai anuomet jau tiksliai žinojo, kas iš tikrųjų įvyks per artimiausius mėnesius. Juk jie vis dėlto tikėjosi per kelis mėnesius galutinai laimėti karą, tuomet pakaktų laiko radikaliai rasinei tautinei politikai.

[...]

Tikėtina, kad pogromais buvo siekiama ir kitų tikslų – tiek vietose, tiek vokiečių valdžios struktūrose. Šiuos tikslus reikia suprasti vokiečių okupacinės valdžios įtvirtinimo kontekste. Pirmiausia, vokiečių saugumo policija siekė vietinių gyventojų ryžtą veikti nukreipti tam tikra linkme, kad jis netaptų politiškai pavojingas. Kadangi lietuviams neturėjo būti leista kurti nepriklausomą valstybę arba turėti nuolatinę kariuomenę, jų energiją reikėjo nukreipti prieš tariamai priešiškus žydus. [...]

Antra, vokiečių saugumo policijai buvo svarbu įteisinti savo ketinimus masiškai žudyti žmones iniciatyvą priskiriant ne vokiečiams, o vietiniams gyventojams. Todėl Stahleckeris pirmojoje bendroje ataskaitoje pabrėžė, jog EG A stengėsi „kiek įmanoma“ filmuoti ir fotografuoti įvykius Kaune, o po kelių dienų ir Rygoje, norėdama pagrįsti teiginį apie tai, kad „pirmąsias spontaniškas žydų ir komunistų egzekucijas vykdė lietuviai ir latviai“. [...] Taigi reikėjo parengti istorinę medžiagą galimiems vėlesniems ginčams dėl „griežčiausių priemonių“.

[...]

Toliau atsakant į klausimą, ko siekė vokiečiai rengdami pogromus, reikia prisiminti, kad vokiečių saugumo policija dėl savo antisemitinių nuostatų Sovietų Sąjungos žydus iš tikrųjų laikė pavojingais. Saugumas žinojo, kad daugelyje Baltijos šalių miestų žydai sudarė labai didelę gyventojų dalį, o vokiečių saugumo pajėgos ten buvo menkos. Taigi vokiečiai susidūrė su problema, kaip greitai sukurti uždarus getus, kad turint mažai jėgų būtų galima kontroliuoti „pavojingus“ žydus. Įvykiai Kaune greičiausiai klostėsi kaip norėta, teroristinis šantažas buvo sėkmingas: tie žydai, kurie išgyveno pirmąją žudynių bangą, baimindamiesi pogromų ir grasinimų nepaleisti į laisvę žydų moterų ir vaikų, buvo pasirengę bendradarbiauti kuriant getą.

Pagaliau saugumo policijai buvo ne mažiau svarbu išplėsti savo kompetencijos ribas gaunant daugiau valdžios. [...] Viešų žudynių šmėkla dabar turėjo tarnauti politinės policijos ambicijai – neva ji vienintelė esanti atsakinga už visus saugumo *politikos*, o ne vien saugumo *policijos* klausimus. Saugumas norėjo pasirodyti esantis institucinė atsvara tariamai aptikam chaosui, taigi ir vienintelė galima tvarką palaikanti jėga (*Ordnungsmacht*).

Dieckmann Ch., Sužiedėlis S. *Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį: šaltiniai ir analizė*, Vilnius: „Margi raštai“, 2006, p. 39–42.

CHRISTOPHAS DIECKMANNAS, SAULIUS SUŽIEDĖLIS. ŽYDŲ ŽUDYNĖS „LIETŪKIO“ GARAŽE IR VILIJAMPOLĖJE (SLOBODKOJE)

Turbūt garsiausi pirmosios nacių-sovietų karo savaitės žiaurumai, minimi daugelyje holokaustų istorijų, yra liūdnai pagarsėjusios žydų vyrų žudynės Kaune, vykusios 1941 metų birželio 27 d. „Lietūkio“ garaže. Ypatingas rezonansas, kurį sukėlė „Lietūkio“ žudynės, labiau atspindi nepaprastai žiaurų viešo susidorojimo pobūdį negu šių žudynių mastą. Tikslus aukų skaičius nėra žinomas, bet manoma, kad buvo nužudyta kiek mažiau negu šešiasdešimt žmonių. [...] Pasak kai kurių liudytojų, vokiečiai aktyviai dalyvavo žeminant ir mušant žydus, bet nežudė jų; dauguma nurodo lietuvius kaip kaltininkus. [...]

Nuotraukose matyti maždaug dešimt nusikaltėlių, lietuvių kareivių ir civilių asmenų su baltais raiščiais ant rankovių ir su ginklais, kitų civilių asmenų, galbūt ką tik paleistų iš kalėjimo, mušančių aukas. Tarp žiūrovų daug vokiečių kareivių ir lietuvių civilių asmenų, taip pat kelios moterys, vaikų nematyti. Kaip žudymo įrankiai buvo naudojami laužtuvai, medinės lazdos ir vandens siurblio žarnos sunkvežimiams plauti. Dviejose nuotraukose matyti tas pats jaunas vyras, ką tik laužtuvu užmušęs savąją auką ir triumfuojančia veido išraiška pozuoja. Liudytojai pasakojo, kad žydai iš pradžių turėję išvalyti arklių mėšlą, po to buvę priversti išplauti kiemą naudodamiesi vandens žarnomis, o tuomet prasidėjęs kankinimas, ir jie vienas po kito buvo nužudyti arba prigirdyti vandenių iš siurblio žarnos. Kiemą užtvindė kraujas, o galiausiai žydai dar turėjo ir jį išvalyti. Aukos buvo užkastos senosiose kapinėse. [...]

Didžiausio masto žudynės pirmąją karo savaitę – tai pogromas Vilijampolėje (Slobodkoje), kur gyveno daugiausia žydai. Naktimis nuo birželio 25 d., trečiadienio, iki birželio 27 d., penktadienio, Vilijampolėje vyko organizuotas pogromas, kurio metu šaunamaisiais ginklais ir peiliais apsiginklavę lietuviai sukilėliai – tarp jų buvo ir nemažai studentų – įsiveržė į daugelį namų ir žvėriškai nužudė daugiau kaip tūkstantį žmonių. Aukų suskaičiuojama nuo 600 iki kelių tūkstančių. Tikėtina, kad į pateiktą didžiausią aukų skaičių buvo įtraukti asmenys, kurie vėliau buvo nužudyti VII forte. Liūdnai pagarsėjęs Algirdo Klimaičio būrys sudarė vietinių nusikaltėlių branduolį; žudikai buvo skatinami operatyvinės grupės A vado SS generolo Stahleckerio; jiems talkino vokiečiai, kurie apsupo žydų gyvenamą rajoną. Pasak vieno pranešimo, vokiečių patruliai šaudė į žydus, bandančius pasprukti per Vilijos upę. Kitą dieną ten buvo rasta daugybė besimėtančių kūnų dalių ir sudarkytų lavonų. Namai buvo padegti, juose buvę žmonės sudegė. Dalis nužudytųjų birželio 27 d., penktadienį, buvo palaidota žydų kapinėse, kita dalis užkasta masinėse kapavietėse ant upės kranto. Svarbūs yra keli šio mirtino išpuolio prieš Kauno žydus aspektai, bet svarbiausia tai, kad, skirtingai nuo antikomunistinės „Lietūkio“ žiaurumų motyvacijos, kurią nurodo nemažai pirminių šaltinių, Vilijampolės žudynių metu žydai buvo puolami vien tik *kaip* žydai.

Dieckmann Ch., Sužiedėlis S. *Lietuvos žydų persekiojimas ir masinės žudynės 1941 m. vasarą ir rudenį: šaltiniai ir analizė*, Vilnius: „Margi raštai“, 2006, p. 32–35.